

ZDAŇOVÁNÍ BANK V ČESKÉ REPUBLICĚ¹

TAXATION OF BANK IN THE CZECH REPUBLIC

Yvona LEGIERSKÁ

Abstrakt

Příspěvek se zabývá vývojem zdaňování bank v České republice před a po jejím vstupu do Evropské unie, a to v období od roku 2001 do roku 2012. Jedná se zejména o zdaňování daní z příjmů právnických osob, ale i daní z přidané hodnoty. Cílem příspěvku je navrhnout takové úpravy ve zdaňování bank v ČR, které by přihlédly k jejich specifikům a postavení v ekonomice ve vazbě na jejich přínos do veřejných rozpočtů. Při vypracování příspěvku byly použity metody analýzy, syntézy a deskripce odborné literatury a národní legislativy včetně matematicko-statistických metod popisu časových řad vybraných ukazatelů. Je navrženo zvýšení sazby daně z příjmů pro bankovní sektor nebo zavedení bankovní daně, výhledově pak podpoření návrhů EU na zavedení daně z finančních transakcí.

Klíčová slova

Bankovní sektor, daň z příjmů, daň z přidané hodnoty, bankovní daň, daň z finančních transakcí.

JEL: G21, E62, H25

Abstract

The paper deals with the development of taxing banks in the Czech Republic before and after its membership in the European Union from 2001 to 2012. In particular, it covers taxation of taxes on corporate income, and the value-added tax. The aim of this paper is to propose a modification in the taxation of banks in the Czech Republic taking into account their specificities and economic position in relation to their contribution to public budgets. Methods, analysis and description of scientific literature and national legislation were used, including mathematical and statistical methods to describe the time series of selected indicators. It is proposed to increase the income tax rate for the banking sector or the introduction of a bank tax, supporting a possible future EU proposal to introduce a tax on financial transactions.

Keywords

The banking sector, income tax, value added tax, bank tax, a tax on financial transactions.

JEL: G21, E62, H25

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci IGA č. 7756

Úvod

Klíčová funkce bankovního sektoru v tržní ekonomice spočívá v akumulaci a distribuci úspor a v zajišťování platebního styku. Kvalita a spolehlivé fungování bankovního sektoru tak podstatně ovlivňuje finanční i celkovou ekonomickou stabilitu státu a vyvolává pozornost veřejnosti, mezinárodních institucí a investorů².

Bankovní instituce patří bezesporu k nejziskovějším v rámci národního hospodářství. Tento sektor je v České republice současně významně dotován z výdajové strany státní rozpočtu formou nejrůznějších příspěvků (např. stavební spoření) fyzickým osobám, které plynou sice na jejich účty, ale významně zvyšují likviditu těchto finančních institucí. Ekonomové si proto kladou otázku, do jaké míry tento zisk zdanit, aby nedošlo k destabilizaci bankovního systému na straně jedné a k posílení příjmů veřejných rozpočtů zadlužených ekonomik na straně druhé. Zvláštní situace pak existuje v zemích, kde je bankovní sektor významně internacionalizován a dochází k „odčerpávání“ mateřskými společnostmi v zahraničí.

Příspěvek se zabývá vývojem zdaňováním bank v České republice před a po jejím vstupu do Evropské unie (*dále jen EU*), a to v období od roku 2001 do roku 2012. Jedná se zejména o zdaňování daní z příjmů právnických osob (*dále jen DPPPO*), ale i daní z přidané hodnoty (*dále jen DPH*). Cílem příspěvku je navrhnout takové úpravy ve zdaňování bank v ČR, které by přihlédly k jejich specifickým a postavení v ekonomice ve vazbě na jejich přínos do veřejných rozpočtů.

Významným zdrojem informací jsou mj. vybrané materiály a statistická data České národní banky (*dále jen ČNB*), Českého statistického úřadu (*dále jen ČSÚ*), Ministerstva financí (*dále jen MF*), ale i Mezinárodního měnového fondu (*dále jen MMF*).

Při vypracování příspěvku byly použity metody analýzy, syntézy a deskripce odborné literatury a národní legislativy včetně matematicko-statistických metod popisu časových řad vybraných ukazatelů.

Vývoj bankovního sektoru v českých zemích

Před rokem 1990 bankovníctví podléhalo centrálnímu řízení a funkce existujících bank byly výrazně omezeny. Státní banka československá (*dále jen SBČS*) byla nejenom emisní bankou zodpovídající za měnovou politiku a řízení peněžního oběhu, ale současně přímo poskytovala úvěry hospodářským subjektům, vedla jim účty a plnila tak funkce obchodní banky.

Rozhodování o distribuci úvěrových prostředků přitom podléhalo úkolům a prioritám, které stanovil státní plán. Ostatní tehdy existující státní banky rovněž plnily stanovené úkoly při zajišťování plánu zahraničního obchodu (Československá obchodní banka), při shromažďování úspor obyvatelstva (Česká státní spořitelna a Slovenská štátna sporiteľňa), resp. působily v rámci velmi úzce vymezeného prostoru ve specifických oblastech (Živnostenská banka a Investiční banka).

² ČNB. *Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice*. Praha: ČNB, 1999. S. 4.

Opuštění monobankovního systému SBČS, založeného na propojení emisních a alokačních činností centrální banky, bylo připraveno ještě v průběhu roku 1989. K 1. 1. 1990 byly vytvořeny Komerční banka a Všeobecná úvěrová banka, které převzaly obchodní aktivity SBČS v ČR, resp. SR. Jedním z prvních kroků ekonomické reformy po listopadu 1989 pak bylo vytvoření standardního dvojstupňového bankovního systému. Tato změna reprezentovala velmi složitý a rizikový manévr, jehož součástí byla rekonstrukce institucionálního a legislativního rámce³.

Od 1. 1. 1990, kdy existovalo celkem 5 bank, došlo k rychlému růstu jejich počtu až na 55 v letech 1994 a 1995. Poté nastal zlom a v důsledku probíhající konsolidace zaznamenal bankovní sektor každoročně úbytek. Obdobím nejvýraznějšího úbytku bank byl rok 1998, kdy podobně jako v letech 1997 a 1999 končily některé banky svoji činnost v důsledku špatného hospodaření⁴. Největší bankrot byl zaznamenán v roce 2000, kdy padla Investiční a poštovní banka. Podle studií ČNB znamenal ohrožení stability finančního sektoru a pokles růstu hrubého domácího produktu (*dále jen HDP*) v ČR o 2 - 4%.

Zpřísnění podmínek pro vznik nových bank limitovalo zejména od roku 1996 vstup nových subjektů do sektoru. Od roku 1998 byla struktura bankovního sektoru ovlivňována fúzí mezi jednotlivými bankami, které vedly ke koncentraci bankovního sektoru⁵. To odpovídalo celosvětovým trendům. V podmínkách české ekonomiky se po roce 2000 jednalo především o fúze bank se zahraniční kapitálovou účastí, přičemž tyto fúze byly částečně rovněž odrazem změn, které se dotkly mateřských bank v zahraničí. Na český bankovní trh byly postupně zaváděny nové finanční produkty (např. úvěrové deriváty), technologie (např. elektronické bankovníctví) a nové metody měření a řízení rizik (např. rozvoj sofistikovaných modelů měření rizik)⁶.

Česky finanční trh, tedy i bankovní, je od vstupu do EU k 1. 5. 2004 součástí jednotného finančního trhu EU a otevřel se též dalším subjektům, které na něm mohou podnikat a využívat svobodu volného pohybu služeb v důsledku jednotné licence. Banky tak mohou nabízet bankovní služby bez založení pobočky na území ČR. ČNB pouze oznamují v rámci notifikace podrobný okruh svých činností, nemají však na území ČR vykazovací povinnost a jejich působení v tuzemském bankovním sektoru nespadá pod výkon dohledu a regulace ČNB.

Dne 1. dubna 2006 došlo k integraci dohledu nad finančním trhem do ČNB, který se týká jeho jednotlivých segmentů, tj. bankovního sektoru, sektoru družstevních záložen, kapitálového trhu a sektoru pojišťoven. V této souvislosti vznikla ČNB nová zákonná povinnost každoročně vypracovávat Zprávu o výkonu dohledu nad finančním trhem a předložit ji Poslanecké sněmovně, Senátu a vládě k informaci⁷. Před tímto datem ČNB realizovala dohled pouze nad bankovními

³ Vznik komerčního bankovníctví byl spojen s přijetím zákona č. 158/1989 Sb., o bankách a spořitelnách, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1990. Téhož dne nabyl účinnosti i zákon č. 130/1989 Sb., o Státní bance československé. Následně byly zrušeny novými zákony, a to zákonem č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance.

⁴ ČNB. *Bankovní dohled 2001*. Praha: ČNB, 2002. S. 17.

⁵ ČNB. *Bankovní dohled 1998*. Praha: ČNB, 1999. S. 16.

⁶ ČNB. *Bankovní dohled 2001*. Praha: ČNB, 2002. S. 17.

⁷ ČNB. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem v roce 2006*. Praha: ČNB, 2007. S. 5.

institucemi a každoročně připravovala publikaci se základními informacemi. Součástí těchto zpráv ČNB jsou i vybraná data týkající se výnosů, nákladů, zisku a zdanění bankovního sektoru daní z příjmů. Časové řady těchto ukazatelů a jejich analýza jsou východiskem pro návrhy na úpravy zdaňování bank.

V letech 2001 až 2012 počet bank a poboček zahraničních bank (*dále jen banky*) v ČR klesal do roku 2005, a to z 38 na 35 a následně mírně rostl. Na konci roku 2012 tvořilo bankovní sektor ČR 43 bank. Struktura bankovního sektoru se oproti předchozím rokům významně neměnila, je tvořena čtyřmi velkými bankami (Česká spořitelna, ČSOB, Komerční banka a UniCredit Bank) s podílem aktiv celého bankovního sektoru ve výši 57,1 %, osmi středními a šesti malými bankami, dále pěti stavebními spořitelny a 20 pobočkami zahraničních bank. Na základě jednotné bankovní licence EU nabízelo k 31. 12. 2012 své služby na území ČR celkem 329 bank z členských zemí EU⁸.

Z pohledu vlastnické struktury je bankovní sektor výrazně internacionalizován a významnou měrou koncentrován a dominován velkými bankovními domy. Banky jsou leadery téměř ve všech finančních skupinách působících v ČR, takže lze hovořit o finančním trhu, kde hrají hlavní úlohu bankami vedené finanční konglomeráty⁹.

Banky a daňová politika

V rámci daňové soustavy ČR se na banky vztahuje zejména zdaňování příjmů¹⁰, ale i přidané hodnoty¹¹. Zákon o daních z příjmů je navíc doplněn zákonem o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů¹². Tímto zákonem je umožněno bankám vytvářet opravné položky k nepromlčeným pohledávkám z úvěrů a rezervy na poskytnuté bankovní záruky za úvěry poskytnuté bankami tak, aby se při splnění zákonných podmínek jednalo o daňově uznatelné výdaje.

V průběhu sledovaného období došlo v rámci reformy veřejných financí od počátku roku 2008 k významnému posilování nepřímého zdanění, zatímco zdaňování příjmů podléhalo postupně se snižujícím sazbám. V roce 2001 činil podíl nepřímých daní 52,7 % z celkového objemu vybraných daní. V následujících letech v souladu s tehdejšími programovými prohlášeními vlády – nastolit rovnováhu mezi přímým a nepřímým zdaněním - se uvedený podíl snižoval až na 50,5 % v roce 2003 a v následujících letech mírně překračoval 50,0 %. Skokově pak vzrostl v roce 2009 a od té doby osciluje kolem 58 %. V první řadě se jednalo o záměr, když v roce 2008 byla realizována po zavedení nové daňové soustavy v roce 1993 další ze zásadních daňových reforem zvyšující sazby DPH a spotřebních daní a naopak snižující zdanění příjmů, přičemž u

⁸ ČNB. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem v roce 2012*. Praha: ČNB, 2013. S. 54.

⁹ Česká bankovní asociace. Bankovní sektor. Dostupné z: <https://www.czech-ba.cz/cs/bankovni-sektor>

¹⁰ Česko. *Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o daních z příjmů)*

¹¹ Česko. *Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o DPH)*

¹² Česko. *Zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o rezervách)*

fyzických osob bylo zavedeno proporcionální zdanění namísto progresivního. Vývoj daňových výnosů v oblasti přímého zdanění v roce 2009 se dále významně snížil v souvislosti s ekonomickým poklesem o 4,5 % způsobeným tehdejší globální finanční krizí¹³. Banky v ČR této krizi odolaly.

Tabulka 1 Vývoj vybraných ukazatelů vztahujících se k bankovnímu sektoru ČR a jeho zdaňování v letech 2001-2012

Ukazatel	Měrná jedn.	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Počet bank	počet	38	37	35	35	36	37	37	37	39	41	44	43
Vybrané ukazatele z Výkazu zisků a ztrát bank													
1. Zisk z finanční a provozní činnosti	mld. Kč	88,3	91,4	90,3	103,5	111,1	116,9	134,4	138,0	168,4	157,4	162,1	167,2
1.1 Úrokové výnosy	mld. Kč	141,4	121,2	99,6	102,6	107,1	124,1	156,4	191,9	174,4	167,0	172,3	170,4
1.2 Úrokové náklady	mld. Kč	85,2	66,0	45,3	42,9	43,1	52,6	71,7	93,9	71,2	61,7	62,4	62,5
Čisté úrokové výnosy	mld. Kč	56,1	55,2	54,3	59,8	64,0	71,5	84,7	98,0	103,3	105,3	109,9	107,9
1.3 Výnosy z dividend	mld. Kč	0,9	1,1	0,8	1,4	2,2	1,7	5,9	3,7	9,6	5,9	7,6	6,6
1.4 Výnosy z poplatků a provizí	mld. Kč	25,5	29,6	35,7	38,1	38,9	41,1	44,8	46,8	46,8	48,4	50,0	49,2
1.5 Náklady na poplatky a provize	mld. Kč	4,8	6,1	9,3	6,8	7,1	8,2	9,0	10,7	10,3	9,9	10,9	11,9
Čisté výnosy z poplatků a provizí	mld. Kč	20,7	23,5	26,3	31,3	31,8	32,9	35,8	36,1	36,4	38,5	39,1	37,3
2. Správní náklady	mld. Kč	47,1	47,0	47,5	48,8	51,8	55,7	59,7	61,7	60,5	62,4	66,0	66,6
2.1 Náklady na zaměstnance	mld. Kč	.	.	.	24,5	26,2	29,0	31,0	31,2	31,1	31,6	33,8	34,4
Zisk (ztráta) před zdaněním	mld. Kč	22,3	41,6	41,3	45,4	49,3	49,1	59,2	54,0	70,8	65,6	63,4	76,7
9. Náklady na daň z příjmů práv. osob (DPPO)	mld. Kč	5,2	11,2	11,1	12,5	10,1	11,1	12,2	8,3	11,0	10,0	10,1	12,3
10. Zisk (ztráta) po zdanění	mld. Kč	17,2	30,4	30,2	32,9	39,1	38,0	47,0	45,7	59,7	55,7	53,3	64,3
Doplňující ukazatele týkající se ČR													
Sazba DPPO	%	31	31	31	28	26	24	24	21	20	19	19	19
Celostátní příjmy DPPO	mld. Kč	86,7	100,8	110,5	112,0	142,2	135,5	162,8	182,5	119,6	123,8	118,1	128,0
Základní sazba DPH	%	22,0	22,0	22,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	20,0	20,0	20,0
Hrubý domácí produkt (HDP)	mld. Kč b.c.	2 448,6	2 567,5	2 688,1	2 929,2	3 116,1	3 352,6	3 662,6	3 848,4	3 759,0	3 790,9	3 823,4	3 845,9
Propočtové ukazatele													
Meziroční změna DPPO	%	.	117,0	-1,4	13,0	-19,0	9,9	9,7	-31,7	32,3	-9,6	1,2	22,3
Meziroční změna zisku z finanční a provozní činnosti	%	.	3,5	-1,2	14,7	7,4	5,2	15,0	2,7	22,0	-6,6	3,0	3,1
Meziroční změna zisku před zdaněním	%	.	86,4	-0,9	9,9	8,6	-0,3	20,5	-8,7	31,0	-7,3	-3,4	20,8
Meziroční změna zisku po zdanění	%	.	77,2	-0,7	8,8	19,1	-2,9	23,6	-2,7	30,7	-6,8	-4,2	20,6
Meziroční změna HDP ve s.c.	%	3,1	2,1	3,8	4,7	6,8	7,0	5,7	3,1	-4,5	2,5	1,8	-1,0
DPPO/zisk před zdaněním	%	23,2	27,0	26,8	27,6	20,6	22,7	20,6	15,4	15,6	15,2	15,9	16,1
DPPO bank/celostátní příjmy DPPO	%	6,0	11,1	10,0	11,2	7,1	8,2	7,5	4,6	9,2	8,1	8,5	9,6
Korelace HDP a zisku z finanční a provozní činnosti													0,9402
Korelace HDP a zisku před zdaněním													0,8949
Korelace HDP a zisku po zdanění													0,9203
Korelace HDP a nákladů na DPPO													0,2677

Zdroj: ČNB, ČSÚ, MF, vlastní propočty

¹³ Legierská, Y. *Analýza zdaňování spotřeby v ČR a v zemích OECD*. In XVIII. mezinárodní odborná konference. Praha: VŠE, 2013.

Daň z příjmů

Banky v České republice jsou zdaňovány obdobně jako všechny ostatní právnické osoby, a to zejména použitím shodné sazby daně z příjmů. Ta se postupně od roku 2001 snižovala z 31 % na 19 % od roku 2010. Výchozím údajem pro stanovení základu daně je hospodářský výsledek vyplývající z účetnictví. Odvody DPPO se v úhrnu za všechny banky¹⁴, které ve sledovaném období právě působily v ČR, zvyšovaly v průměru ročně o 8,2 %¹⁵, i když v některých letech byl vykázán meziroční pokles. Nejvyšší byl v roce 2008 (o 31,7 %), kdy byla hrazena daňová povinnost za zdaňovací období roku 2007 a zároveň již byly odváděny zálohy na daň na zdaňovací období roku 2008. Lze konstatovat, že hlavní příčinou tohoto vývoje - nepříznivého pro příjmy veřejných rozpočtů - bylo „skokové“ snížení sazby DPPO z 24% v roce 2007 na 21 % v roce 2008, neboť HDP v roce 2008 zaznamenalo růst. Odvody DPPO se meziročně snížily i v roce 2010 (o 9,6 %), a to za zdaňovací období roku 2009, tedy roku, kdy se celosvětová finanční krize promítla do krize ekonomické. Po dlouhé době růstu poklesl v roce 2009 HDP v ČR o 4,5 %. Banky, jak vyplývá z každoročních zpráv ČNB o výkonu dohledu nad finančním trhem, této krizi odolaly, avšak ekonomický pokles měl rozhodující vliv na snížení odvodů DPPO bankami.

Odvody DPPO bank se na celostátních výnosech této daně podílely od 4,6 % v roce 2008 až po 11,2 % v roce 2004. V rámci každoročního vyhodnocování všech poplatníků registrovaných k DPPO u finančních úřadů z hlediska výše odvedených DPPO se mnohé banky (od tří do deseti bank) umísťují v této „soutěži“ TOP 100 každým rokem. Je to dáno také tím, že finanční sektor patří k nejziskovějším. Poté, co byly největší banky v ČR po „očišťení“ nedobytných pohledávek vládou na přelomu tisíciletí privatizovány, zavedli zahraniční vlastníci opatření k zajištění jejich stability. Ta byla doplněna i zpřísněným dohledem a regulací ze strany ČNB.

Tabulka 2 Umístění (pořadí) bank v letech 2003 až 2013 v seznamu TOP 100 daňových subjektů, které uhradily nejvyšší DPPO za zdaňovací období 2002 až 2012

¹⁴ Údaje z účetních výkazů a daňových přiznání za jednotlivé bankovní subjekty nejsou veřejně dostupné, a to z důvodu zachování mlčenlivosti správci daně, ale i z důvodu důvěrnosti těchto dat poskytovaných ČNB, jako dohledovému orgánu. Pro potřeby tohoto článku jsou proto využita veřejně přístupná agregovaná data.

¹⁵ Geometrický průměr za období 2001 až 2012.

Banka	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2012	2013
Česká spořitelna, a.s.	-	-	3	3	2	5	5	2	3
ČSOB, a.s.	4	4		7	1	21		6	31
Komerční banka, a.s.	6	1	2	1	6	7	7	7	6
GE Money Bank, a.s.	-	-	-	-	-	12	11	11	10
Raiffeisenbank a.s.	-	-	-	-	96	54	39	13	26
Hypoteční banka, a.s.	-	-	-	93	49	60	71	-	17
UniCredit Bank CR, a.s.	-	-	-	-	-	18	19	25	62
ING Bank N.V.	-	-	-	-	69	-	-	63	63
COMMERZBANK, pob. Praha	61	8	-	-	-	-	-	-	77
HVB Bank Czech Republic a.s.	9	9	12	21	23	-	-	-	-
Citibank a.s.	11	18	-	58	41	-	-	61	82
PPF banka, a.s.	-	-	-	-	-	-	85	70	-
Volksbank CZ, a.s.	-	-	-	-	-	-	91	-	-

Zdroj: Finanční správa ČR. *Oceňování poplatníků*. Vlastní zpracování.

Pozn. V letech 2010 a 2011 vyhodnocení poplatníků nebylo realizováno.

Zisk bank před i po zdanění DPPO rostl ve sledovaném období v průměru ročně o 11,9 %, resp. o 12,8 %, což je podstatně rychlejší tempo než v případě odvodů DPPO, ale i v případě HDP¹⁶. Ve vztahu k neveřejnému údaji, že v posledních letech „odchází“ každoročně z ČR přes 200 mld. Kč zisku po zdanění zahraničním vlastníkům českých společností, lze odvodit, že převážná většina tohoto zisku vykázaného bankami, je rovněž „přesouvána“ mimo ČR směrem do mateřských společností. Zisk bank po zdanění se ve sledovaném období zvýšil téměř čtyřnásobně ze 17,1 mld. Kč v roce 2001 na 64,3 mld. Kč v roce 2012, přičemž tyto částky již nejsou v tuzemsku zdaňovány tzv. srážkovou daní. Důvodem je skutečnost, že podle Směrnice Rady 2011/96/EU o společném systému zdanění mateřských a dceřiných společností z různých členských států¹⁷ tyto mateřské společnosti se sídlem v EU při více jak 10 % podílu základního kapitálu některé jiné společnosti členského státu žádnou daň ze zisku při jeho rozdělení, resp. v podobě dividend neplatí.

Těsnost závislosti HDP a zisku bank, ať se jedná o zisk z finanční a provozní činnosti, či zisk před nebo po zdanění ve sledovaném období, je velmi vysoká, což je charakterizováno korelačním koeficientem blížícím se jedné. Naopak korelace mezi HDP a odvody DPPO je velmi slabá, neboť činí pouze 0,2677. Je to ovlivněno zejména snižující se sazbou DPPO ve sledovaném období.

Správní náklady včetně nákladů na zaměstnance téměř nepřetržitě rostly. Mzdy zaměstnanců jsou od roku 2008 zdaňovány daní z příjmů fyzických osob podstatně méně, než v době předchozího progresivního zdanění. Přitom průměrné mzdy ve finančním sektoru patří v ČR k nejvyšším.

Další významnou skutečností, jež se promítá do rostoucího zisku bank v ČR, neboť zvyšuje jejich likviditu a umožňuje jim tak poskytovat další úvěry, je vstřícná daňová a dotační politika vlády vůči klientům bank.

¹⁶ Průměrné tempo růstu (geometrický průměr) HDP v letech 2001 až 2012 činí 4,2 %.

¹⁷ Nahradila původní Směrnici Rady 90/435/EHS, která obsahovala obdobné ustanovení.

Tabulka 3 Výdaje ze státního rozpočtu plynoucí na účty finančních institucí v letech 2002 až 2012 v mld. Kč

Ukazatel	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Příspěvek na podporu stavebního spoření	11,06	13,26	15,34	16,09	15,77	14,98	14,22	13,26	11,74	10,73	5,29
Státní podpora hypotečnímu úvěrování	0,46	0,50	0,47	0,34	0,17	0,08	0,02	0,04	0,02	0,02	0,02
Státní příspěvek na penzijní připojištění	2,75	2,88	3,12	3,57	4,04	4,53	4,99	5,30	5,47	5,59	5,75
Celkem	14,27	16,64	18,93	20,00	19,98	19,58	19,24	18,60	17,24	16,34	11,06

Zdroj: Ministerstvo financí. *Státní závěrečné účty za roky 2002 až 2012*, vlastní zpracování.

Například od roku 1998 si mohou zaměstnanci či osoby samostatně výdělečně činné (*dále jen OSVČ*) odečíst zaplacené úroky z hypotečních úvěrů a úvěrů ze stavebního spoření od základu daně z příjmů fyzických osob (*dále jen DPFO*)¹⁸. Jedná se o poměrně efektivní nástroj podpory bydlení, i když v souvislosti s daňovou reformou v roce 2008 došlo ke snížení zdanění DPFO, a to z progresivního zdanění na proporcionalní s jednotnou 15 % sazbou. Tím se tato daňová úleva snížila. Stavební spoření je navíc dotováno jednotlivým klientům příspěvkem z výdajů státního rozpočtu¹⁹. Jeho výše kulminovala v roce 2005, kdy činil více než 16 mld. Kč. Od té doby se postupně snižoval až na třetinu v roce 2012. Mnohé banky současně nabízejí produkt doplňkového penzijního spoření²⁰, které je podporováno státním příspěvkem. V posledních letech se jedná o mandatorní výdaje ze státního rozpočtu převyšující 5 mld. Kč ročně.

Daň z přidané hodnoty

Daň z přidané hodnoty je vysoce harmonizovanou daní se Směrnicí Rady 2006/112/ES ze dne 28. listopadu 2006 o společném systému daně z přidané hodnoty (*dále jen Směrnice o DPH*).

Většina finančních služeb poskytovaných bankami v ČR je v souladu s touto směrnicí osvobozena od DPH, a to bez nároku na odpočet daně na vstupu²¹. Jsou označeny jako finanční činnosti a jedná se např. o přijímání vkladů a poskytování úvěrů, platební styk a zúčtování, operace týkající se peněz aj. Takto neuplatněná daň na vstupu zvyšuje jejich náklady a následně se promítá ve zvyšujících se bankovních poplatcích. To souvisí také s vyšší základní sazbou DPH uplatňované v ČR na většinu zdanitelných plnění (viz tabulka 1).

Česká republika (a také dalších 20 členských států EU) se pro tuto alternativu rozhodla přesto, že Směrnice o DPH umožňuje vedle osvobození uplatnit i zdanění finančních činností. Jedním z důvodů zavedení osvobození u finančních činností je údajně obtížné stanovení přidané hodnoty a tedy vyčíslení samotné DPH ze základu daně, tj. z některých poskytovaných bankovních služeb.

¹⁸ Ustanovení § 15 odst. 3 a 4 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹ Zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů

²⁰ Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením byl nahrazen zákonem č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření

²¹ § 51 odst. 1 písm. c) a 54 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. V § 54 odst. 2 a 3 je dále vymezeno, za jakých podmínek jsou od daně osvobozeny některé služby související s finančními činnostmi.

Ostatní finanční a bankovní služby, k nimž patří např. faktoring, vymáhání dluhů, poskytování finančního poradenství, poskytování bankovních informací nebo pronájem bezpečnostních schránek, jsou zdaňovány základní sazbou DPH s možností uplatnění odpočtu na vstupu. Jedná se tedy o klasický princip stanovení daňové povinnosti jako rozdílu mezi úhrnem daně na výstupu a na vstupu za zdaňovací období.

Takto složité pojetí „hranice“ mezi obdobnými finančními službami, kdy jsou jednou zdaněny a podruhé osvobozeny od daně, může vést k častým chybám. Na úrovni EU se uznává, že dosavadní přístup ke zdanění finančních služeb DPH je zastaralý. Navíc ani praxe jednotlivých členských zemí není jednotná a postupující vytváření jednotného trhu zde umožňuje prostor pro nežádoucí daňovou optimalizaci²². Skutečnost, že DPH není neutrální, je tudíž překážkou celkové efektivnosti finančního sektoru²³.

Závěry a doporučení

Český bankovní systém je stabilní, což bylo prověřeno i v nedávné globální finanční krizi. Daňový systém je v posledních letech k právníkům osobám, a tedy i bankám velmi vstřícný. Zisky bank po přechodném mírném poklesu v letech 2010 a 2011 rostou, avšak rychlosti tohoto růstu neodpovídají odvody daně z příjmů, neboť sazby DPPO klesaly. Přesto se banky podílejí v průměru na celostátním daňovém výnosu více než 8 %. Kvalifikovaným odhadem lze konstatovat, že objem finančních činností, jež jsou osvobozeny od DPH bez nároku na odpočet, převažují nad objemem finančních služeb, které jsou standardně zdaňovány. Neuplatněný odpočet DPH se promítá do nákladů bank a následně do výše bankovních poplatků. Vzhledem k internacionalizaci bank, jež jsou dceřinými společnostmi zahraničních mateřských společností, převážná většina zisku po zdanění „odchází“ do zahraničí.

Česká republika ve sledovaném období nejvýznamněji reformovala svůj daňový systém od roku 2008. Postupně tak docházelo k posilování nepřímého zdanění, což bylo po vyhodnocení dopadů finanční krize v letech 2008 a 2009 doporučováno ve studiích Mezinárodního měnového fondu²⁴. Daňové břemeno tak významněji dopadá v ČR zejména od roku 2012 na nízkopříjmové skupiny obyvatel. Současně klesá spotřeba domácností, a tím i HDP, veřejný dluh se od roku 2006 zdvojnásobil. Zatímco mnohé země se rozhodly řešit své fiskální problémy zdaněním bank, bývalá česká vláda tuto možnost odmítla. Navíc vzhledem k internacionalizaci bank nezůstává zisk po zdanění v ČR.

Na základě výše uvedeného lze doporučit zvýšit podíl bank na celostátním výnosu daně z příjmů, a to tak, aby přírůstek daňového výnosu alespoň pokryl roční „dotace“ ze státního rozpočtu některých finančních produktů v rozsahu cca 11 mld. Kč (viz tabulka 3). Tím se zvýší i korelace mezi HDP a odvody DPPO bank. Částečným řešením je i postupné utlumení podpory

²² VOSTATEK, J. *Insufficient Taxes and High Subsidies in Financial Services*. In Teoretické a praktické aspekty veřejných financí. Praha: Vysoká škola ekonomická, Oeconomica, 2012, s. 39

²³ ZEE, H. *A New Approach to Taxing Financial Intermediation Services Under a Value-Added Tax*. IMF Working Paper, WP/04/119, 2004.

²⁴ IMF. *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector. Final Report for the G-20*. Washington, 2010.

některých finančních produktů, např. „zastropováním“ výše úroků z hypoték či stavebního spoření, jež snižují základ daně z příjmů fyzických osob.

Vyšších výnosů daně z příjmů lze dosáhnout např. prostřednictvím uplatnění vyšší sazby daně z příjmů právnických osob pro banky, resp. celý finanční sektor, oproti sazbě stávající, která činí 19 %. Na případném zavedení jiné bankovní daně či daně z finančních transakcí a jejich parametrech je nezbytné se nejdříve sjednotit na úrovni EU. Česká republika by však jednání týkající se zejména daně z finančních transakcí neměla blokovat, pokud by se tato daň měla stát příjmem rozpočtu EU, jak se uvažuje. Mnohé země již bankovní daň zavedly, avšak je velmi rozmanitá z hlediska vymezení poplatníků, základu daně, sazby daně, ale i směřování příjmů buď do státního rozpočtu či speciálního fondu. Od roku 2011 ji zavedly již v řadě zemí, např. Velké Británii, Německu, Francii²⁵, ale i na Slovensku a v Maďarsku.

Vzhledem k nadprůměrným mzdám v bankovním sektoru by bylo vhodné opětovné zavedení progresivního zdanění fyzických osob. Dosavadní proporcionální zdanění se solidárním zdaněním nad čtyřnásobek průměrné mzdy je nedostatečné.

Česká republika by měla podpořit minimálně obnovení projednávání návrhu změny Směrnice o DPH z roku 2007, která ukládá členským státům EU povinnost (nikoli jen možnost dle současného stavu) umožnit finančním institucím, aby si zvolily, budou-li své služby zdaňovat DPH nebo aplikovat režim osvobození od daně bez nároku na odpočet DPH (tzv. opt to tax)²⁶.

Literatura

Česká bankovní asociace. *Bankovní sektor*. Dostupné z: <https://www.czech-ba.cz/cs/bankovni-sektor>

Česko. *Zákon č. 158/1989 Sb., o bankách a spořitelnách, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 130/1989 Sb., o Státní bance československé*

Česko. *Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů*

Česko. *Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením*

Česko. *Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření*

²⁵ SULLIVAN. *Bank Levies in the UK, France and Germany. A Comparison of the New Levies on Banks*. London, Sullivan & Cromwell LLP, 2011.

²⁶ EU. *VAT on insurance and financial services*. 2014.

ČNB. *Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice*. Praha: ČNB, 1999. S. 4.
Dostupné z:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/archiv/banky/download/zprava_bd_1999.pdf

ČNB. *Bankovní dohled 1998*. Praha: ČNB, 1999. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/archiv/banky/download/bd_1998_c.pdf

ČNB. *Bankovní dohled 2001*. Praha: ČNB, 2002. Dostupné z

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/archiv/banky/download/bd_2001_c.pdf

ČNB. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem v roce 2006*. Praha: ČNB, 2007.

Dostupné z:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2006_cz.pdf

ČNB. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem v roce 2012*. Praha: ČNB, 2013.

Dostupné z:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2012_cz.pdf

Finanční správa ČR. *Oceňování poplatníků*. Dostupné z:

<http://www.financnisprava.cz/cs/dane-a-pojistne/placeni-dani/ocenovani-poplatniku>

IMF. *A Fair and Substantial Contribution by the Financial Sector. Final Report for the G-20*.

Washington, 2010. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/np/g20/pdf/062710b.pdf>

LEGIERSKÁ, Y. *Analýza zdaňování spotřeby v ČR a v zemích OECD*. In Teoretické a praktické aspekty veřejných financí. Praha: VŠE, 2013. ISBN 978-80-245-1929-6

Ministerstvo financí ČR. *Státní závěrečné účty za roky 2002 až 2012*. Dostupné z:

<http://www.mfcr.cz/cs/vyhledavani?q=st%C3%A1tn%C3%AD+z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%BD+%C3%BA%C4%8Det>

Rada EU. *Směrnice Rady 2011/96/EU ze dne 30. listopadu 2011 o společném systému zdanění mateřských a dceřiných společností z různých členských států*

Rada EU. *Směrnice Rady 90/435/EHS ze dne 23. července 1990 o společném systému zdanění mateřských a dceřiných společností z různých členských států*

Rada EU. *Směrnice Rady 2006/112/ES ze dne 28. listopadu 2006 o společném systému daně z přidané hodnoty*

Rada EU. *VAT on insurance and financial services*. 2014. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/how_vat_works/vat_insurance/index_en.htm

SULLIVAN. *Bank Levies in the UK, France and Germany. A Comparison of the New Levies on Banks*. London, Sullivan & Cromwell LLP, 2011. Dostupné z:

http://www.sullcrom.com/files/Publication/eff7d40-9b2f-48ce-8ab8-64ccc1a18930/Presentation/PublicationAttachment/9a763edd-77ce-4976-8e52-699eae1f37a8/SC_Publication_Bank_Levies_in_the_UK_France_and_Germany.pdf

VOSTATEK, J. *Insufficient Taxes and High Subsidies in Financial Services*. In Teoretické a praktické aspekty veřejných financí. Praha: VŠE, Oeconomica, 2012. ISBN 978-80-245-1764-3

ZEE, H. *A New Approach to Taxing Financial Intermediation Services Under a Value-Added Tax*. IMF Working Paper, WP/04/119, 2004.

Kontaktní údaje

Ing. Yvona Legierská

Katedra financí

Fakulta ekonomických studií

Universita: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.

Estonská 500

Praha 10

Česká republika

email: yvona.legierska@seznam.cz